

Ой ти, хвиле, синя хвиле!

Мартін Андерсен-Нексе

Новела

Переклад: Ольга Сенюк

I

У моєму краю, на південному кутку невеликого прибережного містечка, давно колись стояла рибалчина хатина, що тепер уже завалилася. Вікнами хатина виходила на море і приліпилася на самому березі. Її відділяла від води тільки вузька стежка, протоптана рибалками, що ходили зі своєю снастю на майданчик, де сушать рибу.

На ту пору, що про неї буде мова, старий рибалка з дружиною вже померли, і в хатині мешкала самотою їхня дочка Марта. Вона була одначка, і невеличкий спадок рибалчин лишився їй; коли батьки померли, вона стала заробляти собі на прожиток ткацтвом. Першого дня кожного місяця вона навивала на верстат нову основу: раз на звичайне полотно, а раз на рядна. Містечковий люд замовляв собі стільки-то й стільки ліктів і відповідно постачав ниток.

Марта була висока, дуже дівчина, напрочуд лагідна й сором'язлива. Найкращі роки свого дівочтва вона втратила на догляд вередливих, сварких батьків, — вони довго не розлучалися з життям, — а тепер сиділа коло невеличкого віконечка, зверненого до моря, і з ранку до вечора ткала. Ніхто не розумів, чого вона сидить сама й дивиться на море, а не перебереться до якоїсь рідні, де в неї були б посестри. Вона ж бо не така була вбога, могла дещо за себе платити, то всяке прийняло б її з великою радістю.

Однак Марта воліла бути сама, і принаймні їй тішило те, що вона не гайнує часу. Коли літнього ранку рибалки, немов підносячись із-за обрію разом із сонцем, поверталися з полоном, вона звичайно стояла на порозі, часто ще в самій лише сорочці, й дивилась, яка заповідається година. А потім її верстат стукотів цілий день. "Уже полудень!" — завважували сусідки, коли припинявся стукіт. Або: "От і п'ята година. Марта — все одно що добрі дзиг'арі", — казали вони.

По ній можна було також розпланувати цілий свій тиждень. У суботу після обіду вона йшла на цвинтар підправляти могилки батьків, у неділю заходила в хустку й вирушала до церкви. Більше вона ніким і нічим не цікавилась, а сиділа собі на своєму місці коло віконця. Верстат стояв так, що Марта, працюючи, могла бачити море й затоку, човни, що сновигали по ній, і кожен чужий корабель, що завертав на пристань.

Вона так зрослася з своїм місцем коло вікна, що людям ставало неспокоїно на душі, коли часом їй не видно було там. Старші сусіди пам'ятали, як їй клали на вікно ще в пелюшках, німечним, заслиненим немовлям, що мружилось й кривилось від яскравого блиску морського простору. На тому самому підвіконні вона гралася цяцьками, як тільки навчилася лазити, і там само сиділа впродовж свого дитинства, виглядаючи батька, що вирушив у море, або чекаючи вістей зі світу. Море приносило страшні новини, з морем пов'язані були визначні події в житті людей. Прибували судна з

небіжчиками, часом щастило на багатий улов, а часом заповідалося на голод, подеколи траплялося багатство, що без господаря пливло, куди його несли хвилі. Марта завше поглядала на безмежно широкий обрій і через те, мабуть, стала далекозора, бо не годна була дивитися на людей. Тільки мимохідь мляво й безвільно поглядала на них і відразу відвертала очі. Та коли вона дивилася на море, зіниці її збільшувалися, а в погляді відразу спалахувала цікавість.

Дехто, бувало, міркував собі, чи вона сповна розуму. Та, зрештою, однаково: вона ж бо сама на себе заробляла й не обтяжувала ані родичів, ані містечко,

Марта була вродлива й поважна дівчина, та й садибу успадкувала вільну від боргів, тому не один молодий рибалка охоче завертав на стежку повз її вікно. Ті, що доводилися дівчині якоюсь ріднею, приносили рибину, коли випадав добрий полов, а весною приходили й допомагали копати невеличкий город. Але дяки від неї ніхто не діждався.

З часом молодики поклали собі за мету доскочити в дівчини ласки; вона стала для них чимось недосяжним, задля чого кожен ладен був ризикнути головою. Та хоч як підсипалися вони до Марти, а не здатні були її прихилити. Ніхто не міг похвалитися, що запалив у її очах іскру зацікавлення; жоден з них не був навіть певен, що вона взагалі його завважила.

— Хто хоче її підхопити, то нехай більше тримається моря, — казали старі рибалки. — Марта ж бо далекозора. Це в неї від матері.

Цим вони натякали, що Мартина мати свого часу також знехтувала містечкових хлопців і знайшла собі нареченого на другому березі острова.

Та чи Марта вдалася в матір, чи в когось іншого, а вже яка була, така й лишилася.

Так минуло років із десять, і Марта, мабуть, ще дужче звикла до своєї самоти, хоч уже недалеко був той день, коли вона мала назавжди лишитися старою дівкою. Не було з нею ніякої ради, та люди й не вельми їй ганили, бо знали, що Марта, врешті, добра дівчина.

Та якось одна досвідчена молодиця завважила, що Марта начебто змінилася в стані, а скоро таке помітила одна, то відразу стали бачити й решта всі. Тоді найстарша Мартина родичка прибралася, як до церкви, і прийшла до неї додому. Марта зустріла родичку, ховаючи руки під хвартухом, але зовсім не відмагалася. Тільки від неї годі було вивідати якісь подробиці. На всі запитання, як усе те сталося, вона просто кивала на море, а від такої відповіді не вельми помудрішаєш.

Коли якимось іншим робом не можна дістати пояснення того, що сталося, то доводиться самому його вигадувати. Пішла поголоска, що капітан одного вітрильника, яких, коли схопиться береговий вітер, повно шукає захистку біля наших берегів, узяв човна, доплив уночі до суходолу й постукав у Мартине вікно. Як чужинець — з її сором'язливістю й несміливістю — зумів домогтися свого, всі чудувалися. Але й те сказати: Марта вічно дивилася на море, наче звідти до неї мало прийти щастя. Якось той капітан скорив її. Отож-бо й є, що жінці ніщо не pomoже, хоч би вона замикалась і на дві заціпки!

Авжеж, щастя вона знайшла, не зовсім марно просиділа і продивилася коло вікна своє дівоцтво. "Чужинець" таки прийшов до неї з моря.

Невеличке містечко такі випадки завше сприймало не вельми прихильно. Проте цього разу сталося диво дивне: люди боялися гудити Марту. То був незвичайний випадок, вони добачали за ним якусь таємничу силу й поставилися до дівчини поблажливо. Знайшлося навіть кілька молодиків, що й тепер згодні були одружитися з нею.

— Приставай, дівонько, не чекай на те, чого ніколи двічі не буває. Бери своє щастя, як воно йде до тебе, — радили їй старі жінки. — Нема нічого в світі зрадливішого за море. Це тобі всяка з нас скаже. Виходь заміж, і твоя дитина матиме батька.

Марта нічого не відповідала, тільки ткала ще заповзятіше в перервах між тими умовляннями. Навіть із самого її стуку знати було, що вона твердо надумала виховувати свою дитину сама.

Народився хлопчик. Іншого батька, oprіч моря, він не знав і невдовзі звик до цієї думки. Коли він трохи підріс, то спитав матір за батька, та вона тільки мовчки показала на море. А як хлопчина пробував вичитати відповідь у її ласкавому погляді, то й там бачив море, таке безмежно широке, яке можна угледіти тільки в обвіяних вітрами блакитних очах рибальської доньки.

Хлопчик змалку полюбив море. Він був такий самий потайний, як його мати, і, щойно навчившись лазити, цілі дні проводив коло води. На горищі він знайшов старі, ще бабині, ночви, залазив у них і плавав коло берега. Часто ночви переверталися догори дном, і мати, що поглядала за дитиною у вікно, відкладала човника й чимдуж спішила витягти хлопця з води, поки він не захлинувся. Але жодне з них не гнівалося на море за такі капості.

В школі Мартин хлопчик не визначався великими успіхами. За здібних учнів там вважали тих, хто вмів вивчити напам'ять кілька друкованих пісеньок, а до таких речей хлопець не мав замишування. В класі він забирався в свій куток на задній лаві й намагався поводитись якнайтихіше, там усе було йому чуже. З дітьми він також не грався. Учителю не морочив собі голову хлопцевою освітою, а полишив його набиратися розуму від сусіди на лаві.

Зате поза школою він міг хоч кого переважити. В містечку все визначало море: і дитячі забави, й роботу дорослих людей. А море хлопець добре розумів. Він швидко навчився керувати човном, як правдивий рибалка, й знав таємні закони міграції риби, бозна звідки, але знав, наче сама природа наділила його таким інстинктом. Два чи три багатії в містечку завше зверталися до нього, як улаштували в себе кликання обід: вугрів і щук він хоч коли міг добути.

На щастя, він ніколи не вчив зоології, а тому знав, що пструг, окунь і щука — риба прісноводна, але в Балтійському морі так мало солі, що більша риба й там виживає, вона спливає догори черевом лише тоді, як попаде в протоку Зунд коло острова Вен. Однак ікринки й малеча можуть жити тільки в прісній воді. Тож ранньою весною дорослі самиці й самці кидаються по всьому Балтійському морі, шукаючи прісної води,

поки натраплять на гирла річок Борнгольмського побережжя. Ними вони пливуть проти води до боліт і озер класти ікру.

У школі йому добряче перепало б за такі неприпустимі знання, коли б він з кимось ними поділився. Зате поза школою вони ставали йому у великій пригоді. Він докладно знав, коли риба починає йти, і того, хто добре ладнав з ним, обіцяв збудити чудового весняного досвітку десь годині о третій і взяти з собою на окунів чи шук.

Проте здебільшого хлопець волів бути сам. Його мати посідала особливе становище, і він вірно ділив його з нею. Вона жила тільки своїм верстатом і хлопцем, якого їй подарувало море; варто було Марті лиш трішки звести голову, і вона бачила весь свій світ — сина в батькових, так би мовити, обіймах.

Розмовляли вони між собою мало: обоє були небалакучі. Але в них був свій власний спосіб триматися одне з одним і боронити одне одного, що викликав пошану в інших людей. І вони були щасливі! Марту одне лишень непокоїло: що з'явиться батько й забере від неї хлопця.

Її страх не був марний: ще навіть не конфірмувавшись, Петер лишив матір і втік у море. Хлопець, мабуть, відчував, що по-доброму його не відпустять, а він будь-що хотів у море, тому втік уночі. Спочатку гадали, що він утонув; його човна знайдено якось перекинутого коло берега. Але потім виявилось, що він утік на вітрильнику: їх під час берегового вітру повно закидає ківцію коло узбережжя.

Зовні в Марти не видно було ніяких змін: життя її плывло рівно, як за годинником, вона й далі робила свою роботу і ні з ким не ділилася своїми думками. Та однаково знати було, що вона тужить. Журба точила її зсередини. Смуток її був тихий, безмовний, як у тварини; він не поменшав, коли Марта довідалася, що син не втонув, а десь товчеться в кращому світі. Бо ж так чи так море його таки забрало, вдома хлопця не було! З Мартиноного димаря й далі курилося, вона їла й пила, як і перше, навіть поглядшала, стала огрядна й неповоротка. Одначе хоч і дивно, а вона чахнула, танула зсередини.

Тому, хто тікає з дому шукати кращої долі, найтяжче доводиться спочатку, і Петер, зважаючи на всі обставини свого від'їзду з дому, очевидно, вирішив не давати про себе чутки, поки не зможе повідомити доброї новини. Двічі, з перервою в кілька років, доходили вісті, що Петер їде додому з грішми в кишені і збирається скласти іспити на штурмана, і тоді Марта трохи оживала. Та Петер так і не з'являвся, й розчарована мати ще дужче байдужіла.

Вона дедалі довше сиділа коло вікна, а потім уже зовсім не покидала його, водно дивилась на море. Часом за давньою звичкою стукала верстатом, але пряжі на ньому не було. "В неї поламалася вся машинерія", — казали рибалки, що йшли повз хату й бачили Мартине застигле обличчя, прилипле до шибки. Так вона сидячи й померла.

Звістка про материну смерть застала Петера в Гамбурзі, саме тоді, як його от-от мали геть обчистити втретє. Приніс йому ту звістку приятель, сам він не підтримував ніяких стосунків із батьківщиною. Петер якраз вчасно стримався і зберіг хоч стільки грошей, що стало на квиток додому. Приїхав він уже на похорон.

Материна смерть змусила Петера добре поміркувати, що йому дала мати, а що власне його життя. Годі, треба попрощатися з морем! Він приглянувся до дівчат в околиці і вибрав найсумирнішу, Ану-Лізу.

— Так мене буде хоч щось тримати на місці, — пояснив він.

— Та воно добре, — казали люди, — але тобі треба знайти якусь роботу, без неї ти не проживеш. Та й про хату і господарство не завадило б подбати!

— Теж правда! — погодився Петер і став шукати роботи.

Він знайшов гарне, постійне місце в бровара й почав уряджати своє гніздо. А незадовго до Різдва й одружився.

— Ну, тепер він добре причалив, — казали люди. — З таких м'яких обіймів не легко вимкнутись. А ще як у нього на колінах загецає дитинча, то...

І люди правду казали: все своє дозвілля Петер просиджував дома, упадав коло Ани-Лізи й клопотався про своє гніздо. Йому справді вдалося вигнати з душі свою непосидючість.

Та ось настала весна, кораблі один по одному вирушали, навантажені, в море, і Петера посів неспокій. Усе здалося йому нудним, і одного чудового дня він зник.

Його молода дружина була розважна й не дуже побивалася за ним — однаково ж нічого не зміниш, — а зразу взялася залагоджувати справи, що їх кинув чоловік. Народилася дитина, і Ана-Ліза працювала та виховувала її, не чекаючи, поки чоловік пришле грошей. І добре вчинила.

Петер не часто писав додому, але якось, через п'ять років, з'явився власною особою під вікном своєї хати, змінений, бородатий, проте в чудовому гуморі. Дружина, звичайно, хотіла не одне сказати йому, та хіба можна було довго сердитись, коли він захоплювався і нею, і дитиною! Петер і сам був немов велика, радісна дитина, тож усі докори відскакували від нього, як горох від стіни. Нікому й на думку не спало б засумніватися, що він і сам, хоч і не навідувався додому п'ять років, мало не здурів з туги, — так він тішився своїм гніздом. Захват і радощі так і хлюпали з нього, поки не вихлюпалися...

Потім Петер ще не раз навідувався додому через кожні кілька років; вік і кількість дітей були своєрідним рахунком тих відвідин. Завше він так само захоплювався своєю маленькою, на диво моторною дружиною й дітьми, яких вона йому народила, завше запевняв, що тепер уже неодмінно покладе край тому собачому, каторжному життю на морі. Надалі він житиме з своєю родиною, купить човна, буде рибалити або робитиме щось інше недалеко від своєї домівки. Отак гасаєш по світу хтозна за яким бісом, а тим часом найкращі роки минають. Можна ж бо так чудово жити! Але тепер уже годі. Треба ж нарешті набутися як слід з дружиною і дітьми...

І щоразу було те саме. Поживши трохи на суходолі, Петер починав метатися між домом і пристанню, не знаходячи собі спокою. Хоч як широко ставив він ноги, коли йшов, аж боліли клуби й підшви, а земля не гойдалася під ним. Та й сон від нього тікав. Дома бралися на все, аби тільки втримати його. З ліжка, щоправда, не зробиш гойдалки, але десь із тиждень вони вдержували Петера тим, що, як він лягав поспати,

діти по черзі ставали під вікном і хлюпали на шибки воду. Та все ж Петер не витримував і вирушав у море. Він-бо вже переконався, як чудово його моторна дружина кермує родинним кораблем! А дівчатка — чисто тобі порцелянові лялечки!

II

Як то цікаво й радісно для маленького хлопчика знати, що хтось довго мандрував по далеких світах, і раптом побачити того мандрівника в невеличкій громаді свого містечка, оточеного казковими дивами з чужих країв: коралами, бумерангами й чудовою китайською порцеляною! Ніхто з тутешніх моряків не був так потатуйований, вся його постать мимохіть вражала хлопчачу уяву. Який, мабуть, гарний той далекий світ, коли він так вабить до себе й змушує чоловіка кинути все, що йому було любе вдома! А скільки він подвигів учинив — правдивий герой! Хто б не мріяв помандрувати разом з ним і хоч на хвилику побачити його безжурне життя в тому далекому світі!

Коли я виріс, мрія моя здійснилася: мені чисто випадково трапилося подорожувати разом із ним з чужини.

Це сталося кілька років тому. Я застряг неподалік одного великого середземноморського порту й чекав на якийсь корабель, що довіз би мене додому. Гаманець мій був порожній, я не мав грошей на залізницю, а пасажирський пароплав, що їздив на батьківщину, відмовився довести мене задарма. Я мешкав в одному з пансіонів у порту. То був просто шинок, де задля принади день і ніч метлявся неймовірно брудний данський прапор. Щоранку я віддавав два франки за їжу й нічліг, а тоді цілий день вештався по величезній пристані.

Нарешті одного ранку я побачив червоний прапор, що майорів над величезним іржавим судном коло одної з набережних. То була велика пошарпана шхуна "Данія", що прибула зі Сходу, де ловила рибку в каламутній воді під час російсько-японської війни, а тепер поверталася додому. Видно було, що бачила вона всяке.

Тими роками морські фрахти були такі низькі, що не оплачувалося навіть вугілля, витрачене на дорогу. "Данія" мала саме стати на довгу стоянку, коли російська балтійська ескадра вирушала в свою смертельну подорож і шукала вантажних суден, що супроводили б її з вугіллям. То була дуже непевна справа, ціну за фрахт обіцяли вчетверо більшу, і "Данія" відразу запропонувала свої послуги. Так шхуна опинилася на Сході. А попавши туди, робила й усе решту: заходила в Корейську протоку з запечатаними наказами й замаскованим вантажем, завше плавала з пригашеними ліхтарями, обминаючи японські крейсери й підводні міни під час підозрілих рейсів між Порт-Артуром і Владивостоком. Часом можна було загинути, за яку хвилину зникнути без сліду.

Одначе все виходило на добре, і за кожний рейс платили стільки, як за кілька років тяжкої праці.

Тепер війна скінчилася, і, як уже згадувано, вантажна шхуна, товчена-перетовчена, верталася додому. Її киль так позаростав черепашками, що про путню швидкість годі було й думати, а надто з повним сподом. Шхуні не пощастило знайти вантаж аж до Європи і довелося плисти з зупинками, щоб с'як-так виплатилася дорога. З Японії вона

взяла повний вантаж вугілля до Гонконга й Бангкока; в Бангкоку тільки чверть вантажу збіжжя й тикового дерева до Гамбурга; тоді в Сінгапурі трохи кори, що нею дублять вітрила та іншу рибальську снасть, теж до Гамбурга. З Сингапура шхуна вирушила до Рангуна — забрати риж до Данії, а тут, у Мессіні, наповняла свої бункери помаранчами для Копенгагена, кінцевої своєї зупинки.

Капітан погодився взяти мене, лише просив, щоб я негайно перебирався на судно, бо хотів за кілька годин рушати далі, як тільки закінчать вантажити помаранчі. Він послав зі мною одного матроса, допомогти перенести мої речі.

— Тільки зробіть мені ласку, не спускайте його з ока, — сказав капітан. — Він чудовий моряк, але як вийде на берег, то так і зслизне, слід по ньому залишиться хіба в корабельній книзі. А як я вже допровадив його сюди, то хочу мати приємність більш-менш щасливо довести і до Данії.

То був дужий, бородатий моряк років сорока-п'ятдесяти, смаглявий, як метис. У вухах він носив олив'яні сережки, як наші рибалки, а жилаві руки його були геть потатуйовані. Поки нас видно було зі шхуни, він тримався на кілька ступнів ззаду, а як ми завернули в першу ж вулицю, відразу порівнявся зі мною. Деякий час він позирав на мене збоку, ненастанно жуючи тютюн, тоді виплюнув його на бруківку, щоб спорожнити рота, й вигукнув мовою, що тут, далеко від батьківщини, пролунала для мене як музика:

— А добре все-таки вертатися додому! Що там робиться в нашому містечку?

Тепер я також упізнав його. Розмальовані руки, кумедна хода, ніби його ноги й далі пробують, як би твердіше стати на хисткий поміст, — то був Мартин син Петер!

Я довго вже не був на батьківщині, а проте знав краще за нього, що там діється, і про його родину теж. Між іншим, я розповів Петерові, що його найстарша дочка вийшла заміж, відділилася від матері, і що тепер він уже, либонь, має онука.

Та звістка дуже його вразила. Якусь хвилину він ішов мовчки побіч мене, лише завзято жував тютюн. Потім заклав руки за пояс і повільно проказав, наче провадячи далі свою думку:

— Авжеж, отак тиняєшся по світах на якогось дідька — і вічно встряєш у халепу. Але тепер уже годі.

— Ти наче вже не раз казав так, Петере! — обережно завважив я.

— Та воно правда, казав! Але вже цього разу, будь певен, я мав час гаразд про все поміркувати. Бо то не іграшка було крутитись між японськими мінами! Старий і обидва штурмани день і ніч на містку, ще двоє матросів чатують на бакові. І Петер завше один із них. Як тільки залізеш десь у куток трішки подрімати, відразу кричать: "Де в біса той Петер? Він уже спух зі сну! Агов, Петере, не видно там чогось?" — "Видно, капітане, міни плавають з обох боків!" — "От чорт! Нехай плавають, ми проберемось між ними! Ahead![1] Грошиків назбиралася добра купка, і тепер найкраще пристати до берега. Бо в моряків гроші не тримаються: гульк, а вже кишеня порожня. Та й треба якось загладити свою провину вдома.

Він поважно глянув на мене блакитними, ясними, як у дитини, очима, такими

ясними, як навколишній обрій, що віддзеркалювався в них. Мене вразило, що життя залишило на ньому так мало карбів.

Дорогою ми з ним багато про що розмовляли. Вдень, виконуючи свої обов'язки, він звичайно вдавав, що не знає мене, і при капітанові чи штурманові відповідав мені коротко й сухо. Але ввечері, мавши вільну годину та певний бувши, що "старий" пішов спати, він заходив нишком до моєї каюти трохи погомоніти, переважно про свою родину.

Петер не був уже вдома багато років і тужив за рідним краєм. Він не мав звички скиглити, завше виконував своє діло весело й підбадьорював усю залогу. Та коли ми говорили про батьківщину, його змагав дивний смуток або ж він починав ляяти самого себе; мовляв, такий йолоп не вартий нічєї любові на землі.

— Вони, може, журилися за мною, а може, й бідували! — вигукував часом він. — Як ти гадаєш, вони справді бідували? А я собі розкидався грішми, скоро опинявся на березі!

Я казав, що його родина начебто якось давала собі раду, але, звісно, тільки завдяки пильній праці.

— Я таки свиня свинею, сам бачу! Вони могли б гарненько обійтися тим, що плели б якусь одіж та часом дозволили б у місті собі філіжанку кави, якби я трохи притримував свою платню. Але такі вже ми, моряки, люди! Господь, певне, був страх який заклопотаний, коли нас творив, бо забув додати нам затичку. Тиняєшся отак навколо землі, гаруєш, наражаєшся на небезпеку, а все ж більше як два роки не витримуєш. Гроші як були, так і нема, і сам ніяк не навчишся ходити по суходолі. Бо на морі, бач, забуваєш ціну грошам і жінкам теж. Кожна спідниця в твоїх думках стає янголом. І як ти сходиш на берег і кишеня в тебе натоптана грішми — часом платнею за цілих півроку, — то ти ніг під собою не чуєш, так тобі легко й гарно. А на всіх набережних стоять люди, жадібно лапають тебе за кишені, і тебе опосідає втішне з біса почуття, що ти все годен купити. Ото й шпурляєш дилерами в їхні виголоджені пики, одному за те, що він кривоносий, іншому — що торік безсоромно обдурив тебе на гнилому кramі. По-дурному, я знаю, та коли попадеш на берег з двома-трьома добрими приятелями, то страх хочеться посміятися з усього того. Тоді не думаєш про стару матір, про дружину з дітьми — просто пливеш, куди тебе несе. А там гульк: у кінці якогось завулка чи вулички стоїть чарівний замок з червоними ліхтарями й червоними завісами, а в ньому сидить принцеса. Нафарбована, як лялька, зітхає: ціле життя вона тужила за кимось. І той хтось — ти. А за кілька день, як отямишся, то вже нічого нема, ні грошей, ні нового вбрання, ні сорочки, сидиш на набережній у якомусь дранті.

І тоді згадаєш про домівку, і такі тебе обсядуть думки, що аж голова лускає. Вертатися додому жебраком, звісно, не хочеться. І немає іншої ради, як продаватися ще на рік чи на два. А які чудові хвилини випадають, коли вночі стоїш на вахті серед безмежного океану, підраховуєш зароблені гроші й думаєш про тих, що на тебе чекають дома...

Але тепер уже все це минулося. Там, на Сході, Петерові довелося скуштувати

гіркої, і обставини примусили його тримати себе в руках. Він уже балакав про це зі "старим", і вони разом дійшли висновку, що в жадному порту він не повинен сходити на берег.

— Я вже чекаю та й чекаю, — зітхнув він, — але тепер, хвалити бога, лишився тільки Гамбург. Аби швидше попасти на данську землю, а там уже нема чого боятися. А ось і наслідок, глянь. — Він вивернув свого пояса. — Тут money enough[2], щоб удома взятися до чогось. Сто фунтів золотом, як один гріш, це крім того, що мені ще належить. А як же мені важко було досі втримати їх, щоб ти знав! Я думаю купити шхуну й перевозитиму камінь у себе вдома.

— Невже ти носиш із собою всі гроші? — злякано вигукнув я.

— То, може, ти порадиш, що мені краще з ними зробити? Гроші — химерна штука: не встигнеш озирнутись, а їх уже нема!

— Ти б міг лишити їх у капітана.

— Наш старий, звісно, добрячий чолов'яга, але ж може статись якась халепа. Я вже не раз вертався додому з чималеньким капшуком грошей у кишені й намірявся влаштуватись як слід. Двічі хотів вивчитися на штурмана, ще як мати була жива, втретє ми з дружиною мали купити собі крамничку. І щоразу, прокидаючись другого дня, я був геть обібраний: першого разу на лавці в Ліверпулі, другого — в Гамбурзі, третього... ет, та що з воза впало, те пропало! Отож потроху й стаєш обережніший, розумієш...

Я, правду казати, не добачав глузду в Петерових словах, але не міг його переконати. Звісно, йому було неймовірно важко так довго берегти свій скарб, і, мабуть, він справді відчував потребу мати гроші при собі, щоб кожної хвилини мацати їх і пересвідчуватися, що вони ще є, — адже з цього погляду він був велика дитина.

А проте, він не зовсім був певен за себе. Думаючи про останній порт, куди ми мали завернути, він трохи боявся й ненастанно брав із мене обіцянку не спускати його з ока.

— Ти тільки зійдеш зі мною на берег і проведеш на пошту, тоді все буде all right![3] Я пошлю гроші додому з Гамбурга. Моїй господині буде, либонь, приємно таким робом дістати від мене звістку, і вона цього варта. Тільки обіцяй, що до того часу суворо наглядатимеш за мною.

Я залюбки обіцяв, та, на жаль, виконати свої обіцянки мені не вдалося. Щоб вивільнити місце на останній вантаж, ми в Мессіні переклали трохи тикового дерева на поміст, і судно дуже перехилилося набік, як ми вийшли у відкрите море. Не допомогло навіть те, що ми поперекочували бочки з водою. Тоді капітан вирішив плисти так, як є. За гарної години нам не загрожувала небезпека, тільки важко було ходити по захаращеному помості. І нам наказано бути обережними.

Одної ночі, коли ми пливли каналом, Петер упав за облавок. Ніхто цього не бачив і не чув, похопилися аж уранці, як повставали. З завітрянного боку біля стернової будки дерево позсувалося, мабуть, колоди розкотилися в Петера з-під ніг, коли той, як звикле, спритно перестрибував по них, і він упав за облавок.

Немає нічого похмурішого за судно, що пливе під враженням зловісних слів: "Людина за облавком!" Нам ненастанно вчувався чийсь крик, хоч у воді вже нікого не

було видно. Ніхто більше не радів, що повертається додому після довгої розлуки. Тишу порушували тільки поодинокі короткі слова наказу; ми уникали дивитись один одному у вічі, щоб не вчитати там тих самих смутних роздумів про товаришеву смерть. На шхуні нікого так не любили, як Петера; властиво, він був душею цілої залоги. То була прикра дорога.

Коли ж ми через кілька діб наближались до Гамбурзького порту з піднятими до половини прапорами, налаштувавшись на причіпки й допити морського трибуналу, — одне слово, в похоронному настрої, — то коло першої ж греблі побачили Петера: він махав нам якоюсь старенькою шапчиною. Капітан на містку витягнув шию й вилаявся, а ми подумали, що то привид, і нам стало якось моторошно. Петерові, либонь, наші міни видалися з біса кумедними, бо він так реготався, що аж ліг на причальний стовп, аби не впасти.

Виявилось, що все відбулося цілком природно. Він таки впав за облавок серед ночі, як змінився з вахти, якийсь час надаремне кричав — може, хтось учує, — тоді спробував учепитися за лаглинь. Коли ж не зміг, то скинув куртку й пустився плисти, швидше на те, щоб нагрітися, бо не сподівався, що такої темної ночі його хтось підбере в каналі.

Години зо дві він отак плив, а тоді вирішив не тратити сили й спустатись на дно. Він був добрий плавець і не дуже втомився. "Але ж, — мовляв він, — не будеш без кінця бовтатись у цій калюжі, врешті набридне!" Аж раптом побачив світло, що, як кажуть моряки, ввижається кожному потопельникові, і подумав, що прийшла вже його остання хвилина.

Виявилося, що та прикмета — чистісінька брехня, бо він побачив звичайний пасажирський пароплав, який плив із Дувра в Кале з ліхтарем на передній щоглі й світлом у всіх ілюмінаторах. Петера виловили з води, а далі йому вже дуже легко було дістатися потягом до Гамбурга й випередити нас.

На жаль, не тільки це йому котилося, як на олії. Гроші теж розкотилися до останнього ере. Не варто було й питати, як він їх розтринькав. У Гамбурзі його списали зі шхуни, і далі ми вже їхали потягом. Петер щасливо дістався додому з тими грошима, що йому ще належалися за остаточним розрахунком. Родина зустріла його радісно, він знову всім захоплювався п запевняв, що тепер уже нікуди не поїде.

Та оскільки й цього разу Петерові не пощастило довести додому наскладані гроші, то хто його огудить, якщо невдовзі він, гнаний неспокоєм, знову вирушить у світ здобувати невловимий скарб?

Примітки:

[1] Вперед! (Англ.)

[2] Доволі грошей (англ.).

[3] Гаразд (англ.).